

PROSTOR

27 [2019] 2 [58]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY OF
ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
[https://doi.org/
10.31522/p](https://doi.org/10.31522/p)
UDK | UDC 71/72
CODEN PORREV
27 [2019] 2 [58]
191-416
7-12 [2019]

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

284-297 **Božo BENIĆ**
ALEN ŽUNIĆ

TURISTIČKI SKLOP NEKADAŠNJEGA
VOJNOG ODMARALIŠTA U KUPARIMA
PROSTORNI RAZVOJ I URBANISTIČKE
ODLIKE

PRETHODNO PRIOPCENJE
[https://doi.org/10.31522/p.27-2\(58\).8](https://doi.org/10.31522/p.27-2(58).8)
UDK 728.4:72.036 D.FINCI (497.5 DUBROVNIK) "19"

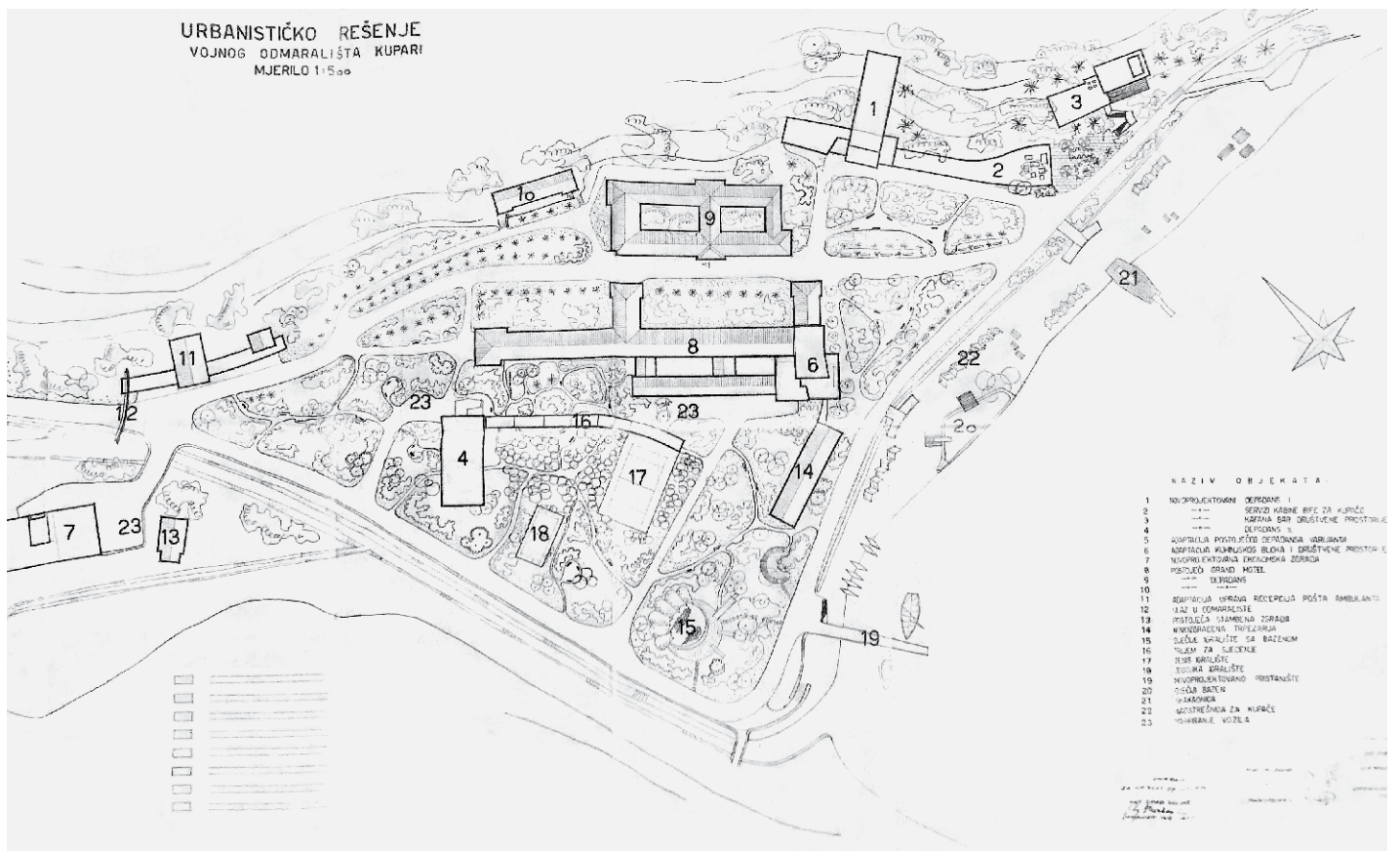
TOURIST COMPLEX OF THE FORMER
MILITARY RESORT IN KUPARI
SPATIAL DEVELOPMENT AND URBAN PLANNING
FEATURES

PRELIMINARY COMMUNICATION
[https://doi.org/10.31522/p.27-2\(58\).8](https://doi.org/10.31522/p.27-2(58).8)
UDK 728.4:72.036 D.FINCI (497.5 DUBROVNIK) "19"

Af

SL. 1. PRVO FINCIJEVO URBANISTIČKO RIJEŠENJE VOJNOG ODMARALIŠTA KUPARI IZ 1958.
 FIG. 1 FINCI'S FIRST URBAN-PLANNING CONCEPT OF THE MILITARY RESORT KUPARI FROM 1958

BOŽO BENIĆ¹, ALEN ŽUNIĆ²

¹ SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

² SVEUČILIŠTE COLUMBIA
ITALIJANSKA AKADEMIJA ZA NAPREDNE STUDIJE
SAD – 10027 NEW YORK, NY, 1161 AMSTERDAM AVE
benic.bozo@gmail.com
az2610@columbia.edu

PRETHODNO PRIOPCENJE

[https://doi.org/10.31522/p.27.2\(58\).8](https://doi.org/10.31522/p.27.2(58).8)

UDK 728.4:72.036 D.FINCI (497.5 DUBROVNIK) "19"

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.02. – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

2.01.04. – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 25. 11. 2019. / 16. 12. 2019.

¹ UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
CROATIA – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

² COLUMBIA UNIVERSITY
ITALIAN ACADEMY FOR ADVANCED STUDIES
USA – 10027 NEW YORK, NY, 1161 AMSTERDAM AVE
benic.bozo@gmail.com
az2610@columbia.edu

PRELIMINARY COMMUNICATION

[https://doi.org/10.31522/p.27.2\(58\).8](https://doi.org/10.31522/p.27.2(58).8)

UDC 728.4:72.036 D.FINCI (497.5 DUBROVNIK) "19"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.02. – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

2.01.04. – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 25. 11. 2019. / 16. 12. 2019.

TURISTIČKI SKLOP NEKADAŠNJEGA VOJNOG ODMARALIŠTA U KUPARIMA

PROSTORNI RAZVOJ I URBANISTIČKE ODLIKE

TOURIST COMPLEX OF THE FORMER MILITARY RESORT IN KUPARI SPATIAL DEVELOPMENT AND URBAN PLANNING FEATURES

FINCI, DAVID
HOTELSKA ARHITEKTURA
KUPARI
MODERNISTIČKO NASLIJEĐE
VOJNA ODMARALIŠTA

FINCI, DAVID
HOTEL ARCHITECTURE
KUPARI
MODERNIST LEGACY
MILITARY RESORTS

Na temelju rezultata provedenih istraživanja donosi se preliminarni prikaz prostornog razvoja ugostiteljsko-turističkog sklopa u Kuparima u Župi dubrovačkoj. Sagledavajući prostorni razvoj zone, počevši od izrade prvoga investicijskog programa 1958. pa do početka ratnih zbivanja 1991., analiziraju se geneza i osnovna urbanistička obilježja smještajnih kapaciteta u cilju očuvanja i zaštite modernističke arhitekture.

The paper presents a preliminary analysis of the catering and tourist complex in Kupari, Župa Dubrovačka. The accommodation facilities are studied in the context of the spatial development of the area from the first investment program (1958) until the beginning of the war (1991) with emphasis on the original concept and urban-planning features. The research is a contribution to the preservation and protection of the modernist architecture legacy.

UVOD

INTRODUCTION

- **Metodološki okvir** – Zona vojnog odmarališta u Kuparima dosad nije bila sustavno i cjelovito istražena i obrađena iako je riječ o lokaciji na kojoj još u ranom 20. stoljeću započinje organizirana turistička aktivnost, prva takva na teritoriju Župe dubrovačke.¹ Predmetna zona sastoji se od dviju prostornih cjelina² – Kuparske doline s ugostiteljsko-turističkom namjenom koja je teško stradala tijekom ratnih i poratnih zbivanja krajem 20. i početkom 21. stoljeća³ te izdvojene rezidencijalne zone u kojoj se nalaze dvije vile i jedan hotel, koji su i danas pod upravom MORH-a (Sl. 2.).

Fokus istraživačkog rada preliminarni je prikaz prostornog razvoja vojnog odmarališta, koji započinje 1949. nacionalizacijom starijega hotelskog sklopa i izradom investicijskog programa 1958., a završava promjenom društveno-političkog uređenja, odnosno početkom ratnih zbivanja 1991. godine. Pritom se postavljaju sljedeća istraživačka pitanja: kako se u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata planirao prostorni razvoj zone, odnosno koje su to etape razvoja i izgradnje koje su odredile konačnu urbanu matricu i arhitektoniku s odlikama visokoga modernizma? Osobit problematski okvir daju okolnosti u kojima značenje i vrijednosti modernističke arhitekture na području Dubrovnika i njegove okoliše još uvijek nisu dovoljno istraženi. Izostanak znanstvene evaluacije, kategorizacije, prijedloga za uspostavljanje pojedinačnih zaštita, a posljedično i adekvatnih pristupa i

metodologije obnove – uzrok su nezadovoljavajućem građevnom stanju i nesavjesnim postupanjima ili, kao što je u slučaju Kupara, najavljenim rušenjima.

Istraživački rad počiva na pretpostavkama da je izgradnja vojnog odmarališta presudno utjecala na prostornu i funkcionalnu preobrazbu Kupara, što se posljedično odrazilo i na šire područje Župe dubrovačke, kao i da veći dio smještajnih kapaciteta koji su u Kuparima izgrađeni poslije Drugoga svjetskog rata svojim urbanističko-arhitektonskim odlikama nadilaze značenje lokalnih okvira. Stoga je glavni cilj istraživanja provesti njihovo vrjednovanje, i to ponajprije s urbanističkog aspekta, a sve s ciljem njihova očuvanja kao vrijednoga urbanističko-arhitektonskog naslijeđa druge polovice 20. stoljeća. Metoda istraživanja zasniva se na analizi prostorno-planske i projektne dokumentacije te rezultatima višestrukih terenskih izvoda, na osnovi čega se utvrđuju prostornopovijesni razvoj i osnovna urbanistička obilježja smještajnih kapaciteta. Dragocjeni izvori podataka prikupljeni su dokumentiranjem arhitektonskih struktura i u izvorima pronađenima u vojnim i drugim arhivima, a prikazani rezultati predstavljaju prvu etapu istraživanja koje je i dalje u tijeku i kojeg će nastavak biti detaljna obrada arhitektonskih obilježja pojedinih hotelskih sklopova. Takav metodološki okvir dat će osnovu za kasnije vrjednovanje modernističke arhitekture te je preduvjet za utvrđivanje kriterija za obnovu, kao i prikladnih modela očuvanja i revitalizacije.

- **Kritički osvrt na dosadašnja istraživanja i izvore** – Najdetaljniji prikaz naselja Kupari daje knjiga *Kupari kod Dubrovnika – more, klima, vegetacija i njihov utjecaj na ljudski organizam* autora Ljuba J. Mihica, koja je izrađena metodom komparativnog pregleda uz tipološku inventarizaciju, reprezentativnu obradu i vrijednosnu klasifikaciju pojedinih kategorija prirodnih i turističkih motiva i objekata.⁴ Vrijedan pregled početaka turističke izgradnje u Kuparima daje doktorska disertacija Antuna Baće „Arhitektura Dubrovnika između dva svjetska rata”, dok magistarski rad

¹ Ovaj je rad pripremljen tijekom 2019. u sklopu Doktorskoga znanstvenog studija *Arhitektura i urbanizam* na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Elaboriran je dio istraživanja, koje je prvi autor Božo Benić, uz usmjeravajuću suradnju mentora i koautora doc. dr.sc. Alena Žunica, proveo na kolegijima: *Metodološka radionica* voditelja akademika Mladena Obada Šćitarocija i *Uvod u znanstveno publiciranje* voditelja izv.prof. dr.sc. Zlatka Karaća.

² Riječ je o području južno od Jadranske magistrale. Zona autokampa koji je izgrađen u doba druge velike modernizacije sjeverno od Jadranske magistrale nije predmet obrade u ovom istraživačkom radu.

³ Za predmetnu je cjelinu 2016. god. Općinsko vijeće Župe dubrovačke usvojilo odluku o izradi Urbanističkog plana uređenja „Kupari I”. Odluka se oslanja na Sporazum o utvrđivanju uvjeta i obveza za realizaciju projekta „Kupari I” između Republike Hrvatske i Općine Zupa dubro-

„Aspekti programiranja centra za odmor i rekreaciju aktivnih vojnih lica” autorice Tamare Arsenić u poglavlju „Odmaralište Kupari u Kuparima” opisuje modernizaciju koja je započela 1972. i koja je potrajala sve do 1980. godine. Od posebnoga su značenja i tekstovi objavljeni u stručnoj periodici, knjiga Iva Perića *Razvitak turizma u Dubrovniku i okolici od pojave parobrodarstva do 1941. godine*, radovi Antuna Kobasića koji također tematiziraju razvoj turizma na području Općine Župa dubrovačka, kao i knjiga *Župa dubrovačka na starim razglednicama 1898.-1944.* Nika Kapetanica, koja daje vrijednu fotodokumentacijsku građu. Sve ostalo različiti su monografski pregledi Župe dubrovačke u kojima su objavljeni kulturno-povijesni prikazi razvoja naselja Kupari uz sporadičan prikaz spomen-zone vojnog odmarališta. Preostale bibliografske jedinice daju vrlo kratke osvrtne u kojima se najčešće spominje hotel Pelegrin.

U ovome je radu korišten selektirani popis prikupljene relevantne znanstvene i stručne literature, kao i dijelovi dosad neobjavljenih izvora prikupljenih tijekom arhivskih istraživanja 2019. godine, a koji se odnose na urbanističko-prostorna obilježja razvoja sklopa vojnog odmarališta. Riječ je o arhivama Davida Finciija i Tamare Arsenić⁵, urbanističkom rješenju iz 1949., investicijskom programu iz 1958., provedbenom urbanističkom planu iz 1976., te različitoj slikovnoj građi.

KUPARI PRIJE VELIKE TURISTIČKE IZGRADNJE

KUPARI BEFORE LARGE-SCALE TOURIST CONSTRUCTION PROJECTS

Kupari su naselje izgrađeno na sjevernim padinama brda Goričine u Općini Župa dubrovačka. Naselje se prvi put spominje još 1317. godine, a njegov je naziv izvedenica pojma *kuparica*, što je lokalni termin za crijep koji se na tom lokalitetu stoljećima proizvodio. Proizvodnja cigle i crijepa značajno je porasla poslije 1667. u doba obnove potresom uništenoga grada Dubrovnika⁶, da bi početkom

vačka, a kojim je utvrđena obveza uklanjanja svih postojećih objekata osim hotela Grand. Na predmetnoj lokaciji najavljena je izgradnja novoga turističkog resorta sa suvremenom hotelskom infrastrukturom i drugim popratnim sadržajima.

4 MIHIC, 1973: 7

5 Zahvaljujemo Morani Rozic i Tamari Arsenić koje su nam ustupile predmetne materijale.

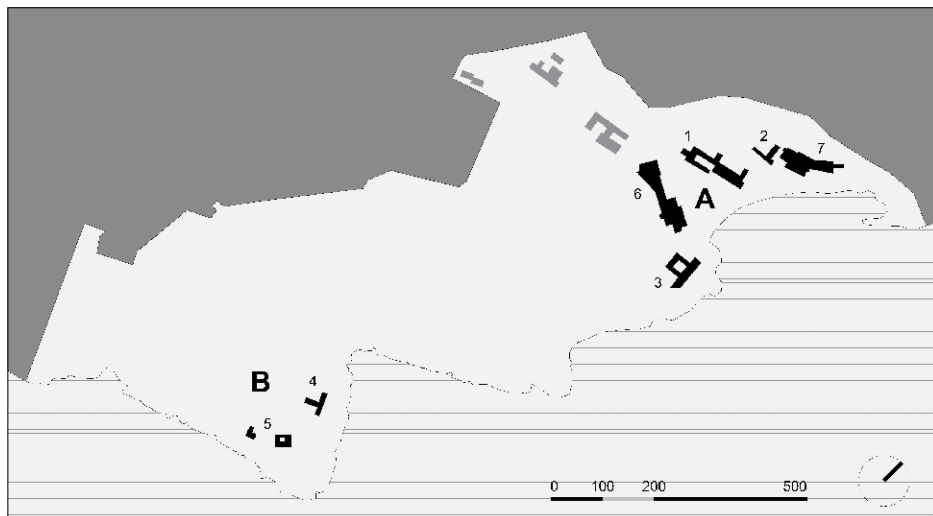
6 IVELJA DALMATIN, 2006: 43

7 KOBASIĆ, 1996: 155

8 PERIĆ, 1983: 110-112

9 KOBASIĆ, 2000: 162-163

10 Kabogin posjed 1918. kupilo je *Dalmatinsko trgovačko društvo*, da bi ga već godinu dana poslije prodalo *Dubrovačkom kupališnom i hotelskom društvu* koje je započelo s rekonstrukcijom. [KOBASIĆ, 2000: 164]

20. stoljeća na posjedu grofa Kaboge u Kuparskoj dolini izrastao pravi industrijski pogon – velika parna tvornica u kojoj se godišnje proizvodilo oko 1,3 milijuna komada opeke i 1,1 milijun kupa, a uz to još 200 000 drugih građevinskih elemenata⁷ (Sl. 3.).

Krajem 19. stoljeća u Dubrovniku se počinje razvijati moderni turizam, što će se posljedično odraziti i na njegovo kontaktno područje, ponajprije Župu dubrovačku. Za organizirani razvoj turizma na njezinu teritoriju najzaslužniji su bili Česi, koji posljednjih godina 19. stoljeća u organizaciji *Českoga turističkog kluba* iz Praga u sve većem broju posjećuju Dubrovnik. To su godine kada u Dubrovniku živi i radi vrlo mnogo Čeha, među kojima je određen broj zastupnika raznih ceskih tvrtki. Godine 1899. oni će osnovati lokalno društvo *Česka beseda*, a u turistički sve atraktivnijem gradu prepoznati primamljivo tržište. Češka je prisutnost postala još izraženija 1912., nakon što je u Pragu osnovano *Dubrovačko kupališno i hotelsko društvo*, a koje u Kuparima i obližnjem Srebrenom kupuje prva zemljišta s namjerom da započne s turističko-ugostiteljskom djelatnošću.⁸ Međutim, do planirane izgradnje hotelskih objekata nije tako skoro došlo jer ne samo da nije bilo osigurano dostatno financijskih sredstava već je u međuvremenu izbio i Prvi svjetski rat.⁹

Izgradnja prvoga hotela u Kuparima počela je tek 1919., i to u sklopu opsežnih radova na preuređenju i rekonstrukciji kompleksa bivše ciglane.¹⁰ Taj tzv. pension Kupari, kasnije preimenovan u hotel Strand, otvoren je 1921., a nastao je preuređenjem zgrade koja je već ranije bila prenamijenjena u vojarnu. Sljedeće godine otvara se i drugi pension nastao pregradnjom zgrada ciglane (kasnije će postati dependansa Grand hotela), dok je najambiciozniji zahvat toga doba bila upravo izgradnja Grand hotela Kupari, koja je započeta 1923., a dovršena sljedeće 1924. godi-

SL. 2. ZONA VOJNOG ODMARALIŠTA U KUPARIMA S BROJČANIM OZNAKAMA REDOSLIJEDA IZGRADNJE: A) KUPARSKA DOLINA, B) IZDVOJENA REZIDENCIJALNA ZONA (1 – GRAND HOTEL, 2 – GORICA, 3 – PELEGRIN, 4 – GALEB, 5 – VILA I I II, 6 – KUPARI, 7 – GORIČINA II)

FIG. 2. MILITARY RESORT IN KUPARI WITH THE NUMBERED SEQUENCE OF CONSTRUCTION WORKS: A) KUPARI VALLEY, B) SEPARATE RESIDENTIAL ZONE (1 – GRAND HOTEL, 2 – GORICA, 3 – PELEGRIN, 4 – GALEB, 5 – VILLA I AND II, 6 – KUPARI, 7 – GORIČINA II)

SL. 3. PARNA CIGLANA PRIJE RUŠENJA 1919.

FIG. 3. STEAM-POWERED BRICKYARD BEFORE DEMOLITION, 1919

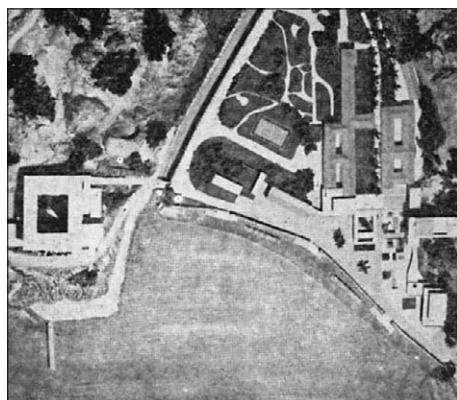

SL. 4. POGLED IZ ZRAKA NA HOTELSKI KOMPLEKS U KUPARIMA 1932. GODINE: HOTEL GRAND (DESN0), DEPENDANSA GRANDA (LIJEVO), VILA KISELA (LIJEVO U PRVOM PLANU), PENSION KUPARI / HOTEL ŠTRAND (NAJBILJE MORU) I KAVANA KABOGA (U KUTU GORE LIJEVO)

FIG. 4 AERIAL VIEW OF THE HOTEL COMPLEX IN KUPARI, 1932: GRAND HOTEL (RIGHT), ANNEX GRANDA (LEFT), VILLA KISELA (FOREGROUND LEFT), BOARDING HOUSE KUPARI / HOTEL ŠTRAND (CLOSEST TO THE SEA) AND THE KABOGA CAFÉ (UPPER LEFT CORNER)

SL. 5. KONAČNO UTVRĐENO URBANISTIČKO RJEŠENJE VOJNOG ODMARALIŠTA U KUPARIMA (SLIJEVA NADESNO): HOTEL PELEGRIN, POTOK TARANTA I PARKOVNE POVRŠINE, HOTEL GRAND, DEPENDANSA GRANDA I VILA KISELA, HOTEL GORICA (GORIČINA) S KAVANOM I LOUNGE-BAROM

FIG. 5 FINAL URBAN-PLANNING CONCEPT OF THE MILITARY RESORT IN KUPARI (FROM LEFT TO RIGHT: HOTEL PELEGRIN, TARANTA STREAM, PARKS, GRAND HOTEL, ANNEX GRANDA AND VILLA KISELA, GORICA HOTEL (GORIČINA) WITH A CAFÉ AND A LOUNGE BAR

ne, čime je hotelski sklop u cijelosti bio i prostorno i arhitektonski određen.¹¹ U sljedećem razdoblju uređuju se parkovi i sportski tereni, što poticajno djeluje na razvoj turizma. Sve ce to nekadašnju industrijsku zonu u kratko vrijeme preobraziti u elitno primorsko odmaralište, u koje će, uz češke, početi dolaziti i drugi turisti, kojih će ukupna brojka biti u stalnom porastu¹² (Sl. 4.). Stoga ne iznenaduje sto je hotelski sklop u Kuparima, poznatiji pod nazivom *Hotel Kupari*, već 1939. raspola-gao s ukupno 320 registriranih kreveta, čime je postao odmaralište s najvećim kapacite-tom na čitavom dubrovačkom području.¹³ No Drugi svjetski rat zaustavio je turističku djelatnost i većina je smještajnih objekata u to doba bila ili zatvorena, ili je poslužila za nenamjenske svrhe. U poratnim godinama Česi svoje hotele obnavljaju i 1947. primaju prve poslijeratne turiste, no nedugo nakon Rezolucije informbiroa 1948. i prekida poli-tičkih odnosa između Jugoslavije i drugih socijalističkih zemalja, njihova je imovina nacionalizirana.¹⁴

Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ od 28. ožujka 1949. Kupari su proglašeni odmaralištem od općedržavnog značenja, da bi već tri dana poslije potpali pod administrativno-operativno rukovodstvo *Uprave za snabdijevanje vojnih lica Ministarstva narodne odbrane FNRJ*. Hoteli su s radom nastavili pod nazivom *Ugostiteljsko preduzeće Kupari*, koje je ubrzo prešlo pod tzv. *administrativno operativno rukovodstvo glavne direkcije preduzeća za snabdijevanje vojnih lica – Sarajevo*.¹⁵ Te iste godine izrađeno je i prvo (nerealizirano) urbanističko rješenje kojim je bila predviđena temeljita prostorna rekonstrukcija.¹⁶ Ta je činjenica ujedno i ishodište ovoga rada, kojeg je cilj analizom sačuvane arhiv-ske građe (prostornoplanske i projektne do-kumentacije), kao i rezultatima prikupljenim u višestrukim terenskim izvidima, utvrditi prostornopovijesni razvoj vojnog odmarališta i osnovna urbanistička obilježja smještaj-nih građevina podignutih od 1962. do 1980. godine.

ETAPE PROSTORNOG RAZVOJA I IZGRADNJE

PHASES OF SPATIAL DEVELOPMENT AND CONSTRUCTION

• **1958.-1964.: prva velika modernizacija** – Rane pedesete godine razdoblje su prelaska na novi privredni sustav koji će obilježiti postupno napuštanje administrativnih mjera u ugostiteljstvu i predaja upravljanja radnim kolektivima. Bio je to početak decentralizacije i usitnjavanja poduzeća, koji s vremenom dovodi do izdvajanja ugostiteljskih objekata u samostalne privredne organizacije. Ipak, takva njihova prevelika usitnjenost nije polu-čila zadovoljavajuće rezultate pa su 1954. le-

zaveji u kompleksu Kupari, u međuvremenu preimenovanom u *Ugostiteljsko preduzeće „Plavi Jadran” Kupari – Dubrovnik* i prenamijenjenom za pružanje ugostiteljskih usluga pripadnicima JNA, bili zauzeti svega 109 dana godišnje.¹⁷ Usto, turistički su se trendovi izmijenili i gosti su počeli tražiti komforniji smještaj. Uprava je stoga uvidjela potrebu ne samo za adaptacijom postojećih objekata već i cjelovitom prostorno-funkcionalnom reor-ganizacijom Kuparske doline, a sve u cilju postizanja bolje kategorizacije i povećanja broja dolazaka.

– Investicijski program i urbanističko-arhi-tektonsko rješenje Davida Fincija – Baš u tom razdoblju na Tehničkom fakultetu u Sarajevu diplomirao je David Finci¹⁸, arhitekt čija će mi-nuciozna promišljanja budućeg razvoja voj-nog odmarališta rezultirati rješenjem na os-novi kojeg će započeti prva njegova velika modernizacija. Kao projektant Građevinske službe Sarajevske vojne oblasti, Finci je 1958. godine izradio prvi *Investicioni program za izgradnju Vojnog odmarališta „Plavi Jadran” u Kuparima* s popratnim urbanističko-arhi-tektonskim rješenjem i idejnim projektima za čak sedam građevina (Sl. 1.). U predmetnom Programu detaljno je elaborirao postojeće stanje, posebno se pritom osvrnuvši na ne-brojene tehničke nedostatke svake pojedine građevine. U iscrpnim će analizama tehničku vrijednost hotela Grand ocijeniti najpovoljnijom, dok će za Štrand ustvrditi kako je unatoč silnim ulaganjima u održavanje i adaptiranje taj hotel i dalje „kandidat br. 1 za uklanjanje, odnosno rušenje”.¹⁹ Ozbiljne primjedbe dat ce i restoranu i kuhinjskom bloku hotela Grand, za koje ce navesti kako im je zbog do-

11 BAČE, 2015: 138-139

12 MIHIĆ, 1973: 125

13 KAPETANIĆ, 2008: 59

14 KOBAŠIĆ, 2000: 175

15 MIHIĆ, 1973: 127-128

16 Urbanističko rješenje potpisuje D. Milosavljević iz Centralnog biroa za projektovanje M.N.O. [HR-HDA-2021, VPO JNA, 143]

17 MIHIĆ, 1973: 128-129

18 David (Braco) Finci rodio se 1931. u Sarajevu. Od 1941. do 1945. živio je u Splitu, kamo se kao Židov doselio s roditeljima koji su pobjegli pred fašističkim progonom. Obitelj se nakon Drugoga svjetskog rata vratila u Sarajevo u kojem mladi David najprije upisuje Srednju tehničku školu, a poslije i Tehnički fakultet. Nedugo nakon stje-canja diplome 1955., na maticnom je fakultetu izabran za asistenta na kolegiju *Javne zgrade* kod profesora Jovana Korke, dok je istovremeno radio i kao projektant u Građevinskoj službi Sarajevske vojne oblasti. Godine 1966. fakultet mu je odobrio jednogodišnju stručnu praksu u tvrtki *Eggers and Higgins* u New Yorku, kamo se doselio s već respektabilnom brojkom urbanističko-arhitektonskih natjecanja na kojima je sudjelovao, projekata koje je realizirao i stručnih priznanja koja je primio. Godinu dana poslije jedan od suvlasnika te američke tvrtke u Sarajevo šalje molbu u kojoj traži produženje Fincijeva boravka u New Yorku. To ce se pokazati presudnim za nastavak njegove profesionalne karijere jer u SAD-u ce naposljetku ostati do kraja svoga života. Umro je 2017. u Sonomi u Kaliforniji,

trajale krovne konstrukcije, a posebice zbog zastarjela pogona i kapaciteta kuhinje koji ne odgovara kapacitetu gostiju – nužna hitna adaptacija.²⁰ Ističući kako prilikom ranije izgradnje nisu bila postovana načela prilagođavanja arhitektonskih struktura ambijentu i lokalnom podneblju, jedinu pozitivnu ocjenu dat će konceptu paviljonske izgradnje, za koju će apostrofirati kako u Kuparskoj dolini predstavlja jedini pravilni pristup u promišljanju buduće gradnje.

Na tragu prethodnoga, Fincijeva urbanističko-arhitektonska koncepcija²¹ počivat će na nekoliko ključnih postavki, među kojima su dvije bile osobito važne. Prvo, unatoč tome što su prvenstvo boravka u Kuparima imali vojni dužnosnici, Finci odmaralište nije zamisljao kao zonu zatvorenog tipa, već kao otvoreni prostorni sklop koji će u funkciji biti tijekom cijele godine. Drugo, uz rekonstrukciju postojećih i izgradnju novih hotelskih objekata planirao je povećanje ukupnog kapaciteta sa zatečenih 475 na 600 kreveta. Stoga je planskim rješenjem predložio prostorno zoniranje budućih stambenih, društvenih i gospodarskih objekata, a uz mogućnost etapne izgradnje u razdoblju do 1960. godine. Lokacije novih građevinskih struktura pritom je odredio prema konfiguraciji terena i zatečenom vegetacijskom pokrovu, pozicijama susjednih objekata, pješćakim i kolnim komunikacijama, odnosu novih građevina prema plazi i moru, a posebice prema vizurama, orijentaciji i insolaciji. Iako je investicijski program s planskim rješenjem odobren Rješenjem Građevinske uprave JNA – Komisije za reviziju glavnih projekata Državnog sekretarijata za poslove narodne obrane

ostavivši za sobom čitav niz javnih, sportskih, turističkih, zdravstvenih, sveučilišnih i drugih kompleksa. [*** 1984: 411; ŠTRAUS, 2010: 49, 141; vizkultura.hr; arhiva M. Rozić]

19 U nastavku će također zapisati kako „... za duže funkcioniranje tog objekta trebalo bi dalje financirati velika sredstva, a da se u biti ne bi mnogo izmijenilo na kapacitetu i komforu soba. Postavlja se pitanje da li se takva investicija isplati i koliko je to opravdano obzirom na ekonomiju izgradnje i politiku investiranja.“ [HR-HDA-2021, VPO JNA, 143]. Unatoč tome, ulaganja su nastavljena, a hotel je srušen tek u drugoj velikoj modernizaciji.

20 Predmetni zahvat postat će 1960. godine prva Fincijeva realizacija u Kuparima.

21 U obrazloženju urbanističkog rješenja i lokacije planiranih objekata Finci navodi: „Ne može se prići problemu i rješavanju svih naprijed spomenutih zahtjeva, a da se prethodno ne izradi urbanističko rješenje. Takvo rješenje je nužno potrebno da bi se objekti mogli postaviti s urbanističkog stanovišta na svoje mjesto. Pitanje komunikacija, insolacije, zelenih površina, komunalnih uređenja, plaze, moguće je objediniti sire jedino sveukupnim rješenjem situacije, odnosno urbanističkim rješenjem.“ [HR-HDA-2021, VPO JNA, 143]

22 MIHIĆ, 1973: 129

23 ŠTRAUS, 2010: 49

24 Kavana i lounge-bar izgrađeni su na mjestu srušene kavane Kaboga.

25 KOVAČEVIĆ, 1963: 11

SL. 6. DAVID FINCI: HOTEL GORICA (GORIČINA) S KAVANOM I LOUNGE-BAROM

FIG. 6 DAVID FINCI: GORICA (GORIČINA) HOTEL WITH A CAFÉ AND A LOUNGE BAR

od 5. prosinca 1958., plan je naknadno ipak izmijenjen i uvelike reduciran, a zona obuhvata proširena na obližnji rt Pelegrin (Sl. 5.). U međuvremenu su počeli radovi na adaptacijama postojećih objekata pa je 1959. odmaralište raspolagalo s 480 ležaja. Istodobno, intenzitet korištenja porastao je na 168 dana godišnje, da bi već 1960. ta brojka iznosila 196 dana u godini.²²

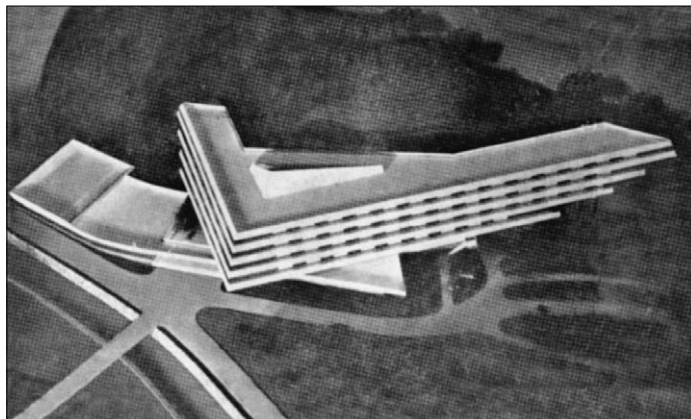
– Tri Fincijeva hotela – To razdoblje kraja pedesetih i početka šezdesetih doba je gospodarskog procvata, koji u stopu prati intenzivna izgradnja. Arhitektonski modernizam asimiliran je u glavne procese razvoja izgrađenog okoliša u cijelom svijetu, što posredstvom stranih arhitektonskih revija pomno prati i domaća scena, koja u povoljnim materijalno-ekonomskim uvjetima ostvaruje čitav niz zapazanih projekata i vrijednih realizacija. No, iako je tu bila riječ o djelima uglavnom ispod zapadnoeuropskog dometa, koja se pritom pojavljuju znatno kasnije u odnosu na europske trendove, domaći su arhitekti njima pokazali poznavanje novih građevinskih materijala i suvremenih konstruktivnih sustava, ujedno izrazivši punu stvaralacku slobodu nesputanu dogmama.²³ Serija zapazanih ostvarenja započinje u turističkoj gradnji, a otvaraju je upravo Fincijevi projekti u Kuparima.

Prvi Fincijev hotelski sklop, **hotel Gorica** (Goričina) s pripadajućom kavanom i lounge-barom, izgrađen je 1962. godine na stjenovitim južnim padinama brda Goričina u sjeveroistočnom dijelu Kuparske doline²⁴, a već sljedeće godine svom je autoru donio Šestoaprilsku nagradu grada Sarajeva za arhitekturu²⁵ (Sl. 6.). Sačuvani Fincijevi crteži, studije i projekti sugeriraju kako je on na ovome mjestu zamisljao ambicioznije prostorno rješenje, koje je u konačnici ipak izmijenjeno i svedeno na skromnije mjerilo. Izvedeni hotelski sklop tako karakterizira tlocrtno naglašeno izdužen oblik, što je forma koja ne samo da je omogućila dosljednu prostorno-funkcionalnu rasčlambu na smještajni dio sa sobama i društveni dio s otvorenim i zatvorenim kavanskim i restoranskim prostorima, već kojom je ostvarena harmonična urbanističko-arhitektonska kompozicija koja ga organski

SL. 7. DAVID FINCI: HOTEL PELEGRIN
FIG. 7 DAVID FINCI: HOTEL PELEGRIN

SL. 8. DAVID FINCI: HOTEL III
FIG. 8 DAVID FINCI: HOTEL III

veže za zatečeni ambijent. Dopadljive volumene s prostorima različitih estetskih senzacija, a koji se očituju u stalnom pretapanju zatvorenih, poluzatvorenih i otvorenih ambijenata, omogućila je uporaba suvremenih građevinskih materijala, armiranog betona i stakla.

Već sljedeće godine na istaknutom rtu u južnom dijelu odmarališta Finci projektira **hotel Pelegrin**, koji je u to doba volumenom i kapacitetom bio najveći hotel na Jadranu i koji je te iste, 1963. opisan kao rijetko arhitektonsko djelo koje od projekta do izvrsne izvedbe stoji daleko iznad jugoslavenskog prosjeka kao jedinstven suvremeni objekt po koncepciji, funkciji, materijalu i izrazu²⁶ (Sl. 7.). Sve to nimalo ne iznenađuje jer je 1962. i 1963. najveći dio sredstava koja su bila namijenjena vojnim odmaralištima utrošen upravo na taj hotel²⁷ kojemu je Društvo arhitekata Sarajevo dodijelilo godišnju nagradu.²⁸ Monumentalno 'lebdeće' zdanje zamišljeno je i realizirano u apstraktnoj formi obrnute krnje piramide, a u potpuno novoj tipologiji otvorenoga jednotraktznoga galerijskog sustava s reprezentativnim atrijem.²⁹ Atraktivna silueta ostvarena je ravnomjernim konzolnim izbacivanjem svake etaže za po jedan metar³⁰, što je omogućio slozeni armiranobetonski kon-

struktivni sustav koncipiran u modularnoj koordinaciji.

Izgradnja sljedećega Fincijeva hotela – tzv. **Hotel III** – počela je 1964.³¹, no zaustavljena je nedugo nakon izvedbe temelja i nikada nije nastavljena³² (Sl. 8.). Hotel je planiran na istaknutom položaju zapadnih obronaka brda Goricine, sjeverno od potoka Tarante i neposredno uz ulaz u vojno odmaralište, odakle je svojim dominantnim volumenom trebao biti vidljiv i s kopna i s mora. Specifični mikroklimatski uvjeti i mreža postojećih putova te gusta vegetacija poticajno su djelovali na maštu projektanta, koji je rješenje novoga hotelskog sklopa pronašao u prilagodbi zatečenim prostornim datostima. Finci je tako dugačak i širok prizemni trakt stražnjom stranom oslonio na brdo, da bi potom na njegov krajnje desni dio, orijentiran prema moru, postavio masivan trokutasti stambeni korpus s atrijem i ukupno četiri etaže koje se po vertikali blago stupnjevito smiču, a uspinjanjem po padini brda stapaju s terenom.³³ Sve to jasno pokazuje nastavak njegovih ranijih prostornih zamisli naznačenih u Gorici i Pelegrinu, a zbog čega je već na temelju predstavljene projekta zabilježeno kako hotel „... po svojoj funkcionalnosti i ljepoti treba da nadmaši već postojeće objekte” te da predstavlja

SL. 9. MILORAD PETIJEVIĆ I KATARINA ĐIVOVIĆ:
HOTEL GALEB
FIG. 9 MILORAD PETIJEVIĆ AND KATARINA ĐIVOVIĆ:
HOTEL GALEB

26 KARAMEHMEDOVIĆ, 1963: 7

27 *** 1963: 3

28 *** 1966.a: 35

29 LATIN, 2006: 111

30 FINCI, 1963: 33

31 Državni sekretar za narodnu obranu te je iste godine donio nova pravila u kojima je odmaralište iznova preimenovalo pa je s radom nastavilo pod imenom *Vojno odmaralište „Kupari” u Kuparima – Dubrovnik*. Rješenjem iz 1967. izmijenjen je status odmarališta, koje svoju djelatnost nastavlja kao ugostiteljska jedinica u sastavu Državnoga sekretarijata za narodnu obranu. [MIHIC, 1973: 131-132]

32 Predmetna lokacija u međuvremenu je obrasla gustom vegetacijom i danas je većim dijelom tesko pristupačna.

33 *** 1966.b: 28

34 STILINOVIĆ, 1965: 1

„... još jedan vrhunski doprinos razvoju naše suvremene moderne arhitekture u kojoj je David Finci već čvrsto zauzeo svoje mjesto”.³⁴

• **1966.-1968.: izgradnja izdvojene rezidencijalne zone** – Na omanjem rtu jugozapadno od Kuparske doline u drugoj polovici šezdesetih godina formirana je izdvojena (zatvorena) rezidencijalna zona u kojoj je pristup bio dopušten tek visoko rangiranim vladinim i vojnim dužnosnicima. Na tom je području godine 1966. izgrađen **hotel Galeb**, za kojeg su autori Milorad Petijević i Katarina Đivović iz Hercegovine iste godine nagrađeni *Borbom republikom nagradom* u Crnoj Gori³⁵ (Sl. 9.). Taj je hotelski sklop osmišljen u dvije međusobno okomite lamele s ukupno pet etaža. Niza lamela s podrumom i suterenom postavljena je longitudinalno u smjeru sjever-jug tako da prati slojnice terena. Okomito na tako pozicioniran volumen i u smjeru istok-zapad položena je druga lamela s prizemnom (ulaznom) etažom i još dva kata. I ovo je zdanje konceptijski počivalo na višestrukom isprepletanju unutarnjeg i vanjskog prostora, što je omogućila armiranobetonska konstrukcija, kao i uporaba velikih staklenih ploha.

U neposrednoj blizini hotela Galeb 1968. godine³⁶ izgrađene su dvije studiozno projekti-

rane i luksuzno opremljene **rezidencijalne vile**, posljednje Fincijeve realizacije u Kuparima, također namijenjene smještaju visoko rangiranih vladinih i vojnih dužnosnika. Vještina kojom projektantska ruka gradi ova reprezentativna zdanja, diskretno ih interpolirajući u zatečeni prirodni ambijent s gustom borovom sumom, njihova neuobičajena forma, arhitektonski izraz, kao i ukupna sinteza prostornih, funkcionalnih i likovnih elemenata – neprijeporno ih svrstavaju u skupinu najvrjednijih kasnomodernističkih realizacija širega dubrovačkog područja (Sl. 10. i 11.).

• **1972.-1980.: druga velika modernizacija** – Ubrzani razvoj turizma na Jadranu rezultirao je velikom potražnjom koja je uz nove turističke trendove bila glavnim razlogom zbog kojeg je već 1972. donesena nova odluka o izgradnji i modernizaciji, a sve s ciljem postizanja racionalnijeg i suvremenijeg poslovanja.³⁷ Iako su u to doba u Kuparima na raspolaganju bila ukupno 1193 ležaja, struktura smještajnih kapaciteta po kategorijama bila je nepovoljna.³⁸ Uslijedio je čitav niz prostornoplanskih pokušaja kojima bi se definiralo cjelovito uređenje odmaralista, no tek su *Provedbenim urbanističkim planom sportsko-rekreacione i turističke zone Župa dubrovačka – Kupari* iz 1976. postavljeni jasni planski kriteriji i detaljne smjernice³⁹ (Sl. 12. i 14.). Novom hotelskom izgradnjom povećao se ukupan broj smještajnih kapaciteta na 1677 ležaja⁴⁰, a integrirano je i mnogo novih društvenih sadržaja koji su zajamčili potpuniji standard odmora.⁴¹ Način pružanja usluga također se izmijenio, pa su na ulazu u odmaralište izgrađeni centralna recepcija s upravom i ambulantom, centralni ekonomski pogon i mali hotel za smještaj sezonske radne snage, a uređeni su i sportski tereni, dječja igrališta, infrastruktura i parkovne površine.⁴²

– Hotel Kupari – Premda su urbanim konceptom uređenja Kuparske doline veće građevne strukture bile planirane periferno, i to na način da obvezno prate postojeću konfiguraciju terena, iz ove je koncepcije svojim

SL. 10. DAVID FINCI: VILA I (BOROVKA, BOROVKA I)
FIG. 10 DAVID FINCI: VILLA I (BOROVKA, BOROVKA I)

SL. 11. DAVID FINCI: VILA II (DUBRAVKA, BOROVKA II)
FIG. 11 DAVID FINCI: VILLA II (DUBRAVKA, BOROVKA II)

35 ALIHODŽIĆ, 2015: 27

36 MIHIĆ, 1973: 132

37 ARSENIĆ, 1989: 34

38 ARSENIĆ, 1989: 38

39 Plan je izradio Urbanistički institut SR Hrvatske – Zagreb. Autori plana bili su Antun Marinović, Vladimir Tutek i Zdravko Tadejević, a suradnici Ante Rožić i Nikola Grabić. [HR-HDA-2039, Urbanistički institut Hrvatske, 459]

40 ARSENIĆ, 1989: 40

41 U međuvremenu jedan je dio starih hotela srušen (Strand, depandansa Granda i vila Kisela), dok su ostali rekonstruirani i adaptirani sukladno novim turističkim potrebama. Projekt rekonstrukcije i adaptacije Granda potpisuje Ante Rožić, a Pelegrina Cedomil Rendić.

42 Prostor odmaralista pritom je proširen i sjeverno od Jadranske magistrale, gdje su izgrađeni autokamp otvorenog tipa, parkiralište i servisna zona. [ARSENIĆ, 1989: 43]

SL. 12. SPORTSKO-REKREACIONA I TURISTIČKA ZONA ŽUPA DUBROVAČKA – KUPARI; PROVEDBENI URBANISTIČKI PLAN; I. DIO – DETALJNI PROGRAM; POSTOJEĆE STANJE S GRANICOM PODRUČJA ZAHVATA PLANA (1976.)

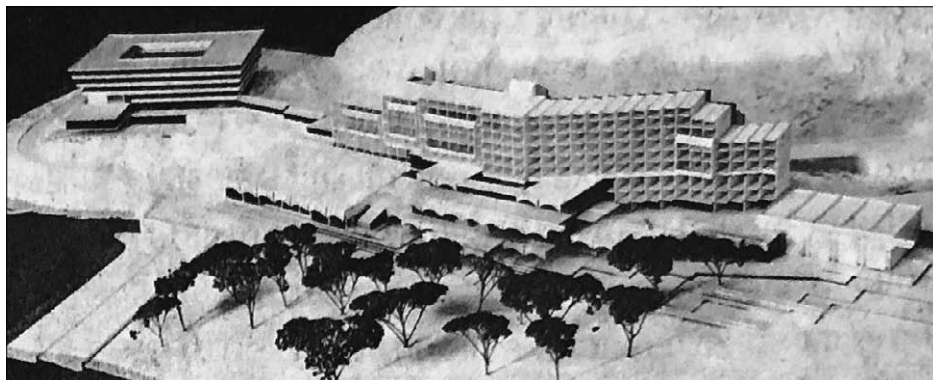
FIG. 12 SPORTS, RECREATION AND TOURIST AREA ŽUPA DUBROVAČKA – KUPARI; IMPLEMENTATION URBAN PLAN; FIRST PART – DETAILED PROGRAM; THE EXISTING AREA AND THE BOUNDARY LINE OF THE PLANNED AREA (1976)

pogrešnim mjerilom odstupio **hotel Kupari**⁴³ (Sl. 13.). Njegova je izgradnja započela 1975.⁴⁴ prema projektu Vladimira Zaharovića, Nikole Neškovića i Sulejmana Midžića iz Projektnog zavoda „Dom” – Sarajevo. Hotelski sklop koji je već 1976. primio prve goste⁴⁵ izgrađen je uz prometnicu koja vodi prema Pelegrinu i izdvojenoj rezidencijalnoj zoni. Zatvorenim spojnim traktovima s južne je strane povezan s hotelom Pelegrin, a sa sjeverne još jednom novom zgradom – Centralnim ekonomskim pogonom. Kompozicijski ga čine četiri osnovna volumena.

– Prvi i vizualno najdominantniji je dugačak stambeni korpus koji se proteže uzduž prometnice, a s koje se pristupa prizemnoj (ulaznoj) etaži s recepcijom. Tri niza volumena pravokutnog tlocrta postavljena su uza sjeveroistočno pročelje, a sadrže čitav niz prostora s društvenom namjenom (bazen, višenamjensku dvoranu, dnevne salone, kuglanu, kuhinju, restoran i kavanu s pripadajućim terasama). Interijer hotela bio je vrlo bogato opremljen, a posebna je pozornost posvećena uređenju okolnog terena. Tako je 1975. izrađen idejni projekt hortikulturnog rješenja⁴⁶, a godinu dana poslije i siri prijed-

SL. 13. MAKETA HOTELSKOG KOMPLEKSA U KUPARIMA (HOTEL PELEGRIN I HOTEL KUPARI)

FIG. 13 SCALE MODEL OF THE HOTEL COMPLEX IN KUPARI (HOTEL PELEGRIN AND HOTEL KUPARI)

log uređenja centralnog dijela turističkog kompleksa.⁴⁷

– Angažman Ante Rožića – Već prije spomenutim Provedbenim urbanističkim planom iz 1976. bila je, između ostalog, određena i rekonstrukcija hotela Gorice uz izgradnju novog hotela s kojim je prethodni trebao činiti jedinstvenu funkcionalnu i organizacijsku cjelinu. Nova građevina predviđena je na mjestu Fincijske kavane i lounge-bara, koji su srušeni neposredno prije početka gradnje novog hotela. Pritom su u zadanim uvjetima za projektiranje navedene sljedeće obveze: maksimalno očuvanje postojećega zelenog fonda, funkcionalno povezivanje novoga s postojećim, postizanje oblikovnog sklada masa, ograničenje vertikalnih gabarita siluetom hrabata brežuljka Goričine, odnosno formiranje takve građevne strukture koja će biti podređena konfiguraciji terena i vegetacijskom pokrovu. Za tu je svrhu angažiran arhitekt Ante Rožić, koji je te 1979. netom bio završio rekonstrukciju obližnjega hotela Grand.⁴⁸

Rožićevim konceptom hotela **Goričina II**, koji je otvoren 1980.⁴⁹, u cijelosti su ispoštovani zadani urbanistički uvjeti (Sl. 16.). Hotel velikoga kapaciteta postavljen je kaskadno na padinama brda tako da slijedi prirodnu konfiguraciju terena. Fincijev longitudinalni prizemni trakt koji je prije povezivao stambeni dio hotela Gorice s kavanom srušen je, a na njegovu mjestu izgrađen je novi, kojeg je krovna ploha uređena kao natkrivena setnica, koja je gostima smještenima u adaptiranom starom hotelu omogućila brz i jednostavan pristup svim sadržajima novoizgrađenog sklopa. U tome je novom sklopu osmišljena bogata mreža društvenozabavnih prostora dimenzioniranih prema ukupnim kapacitetima obiju jedinica i organiziranih u dvjema prizemnim razinama. Na nižoj razini smješteni su velik restoran s banquet-salom i skrivenim gospodarskim blokom, te prostrani bar s nizom pratećih i drugih servisnih prostorija. Na višoj prizemnoj razini uređeno je reprezentativno ulazno predvorje s recepcijom, salonima i kavanom s pripadajućom terasom i zimskim vrtom. Oblikovanje interijera i ugrađene opreme, kao i izbor mobilnoga namještaja, djelo je Bernarda Bernardija i njegovih suradnika.⁵⁰

• **1981.-1991.: održavanje postojeće izgradnje** – U sljedećem desetljeću nema nove hotelske izgradnje, već je riječ isključivo o odr-

⁴³ ARSENIĆ, 1989: 43

⁴⁴ *** 1975: 3

⁴⁵ *** 1976: 1

⁴⁶ Projektno rješenje potpisuje Namik Muftić, također iz Projektnog zavoda „Dom” – Sarajevo.

⁴⁷ Autori su prijedloga Antun Marinović i Vladimir Tutek iz Urbanističkog instituta SR Hrvatske – Zagreb.

⁴⁸ VEŽIĆ, 1979: 9

zavanju postojeće (Sl. 15.). Promjenom društveno-političkog uređenja 1991. godine dolazi do promjene vlasništva ugostiteljsko-turističkog sklopa, koji preuzima OSRH. Te iste godine počinje i ratna agresija na dubrovačko područje, tijekom koje je vojno odmaralište u Kuparima – i područje Kuparske doline i izdvojena rezidencijalna zona – teško stradalo od posljedica izravnoga granatiranja.

• **Poratna zbivanja i današnje stanje** – U prvim poratnim godinama ZRP OSRH-a djelomično je adaptirao i osposobio Grand, Goricu i Pelegrin za smještaj svojih časnika i za druge vojne potrebe. Međutim, nedugo nakon što se ranih 2000-tih vojska povukla, hotelska imovina ostala je izložena nekontroliranoj devastaciji i pljački, kao i ubrzanom propadanju koje sve do danas pospješuje svakodnevni utjecaj atmosferilija i soli. U izdvojenoj rezidencijalnoj zoni stanje je nešto bolje, ponajprije zahvaljujući tome što je riječ o obuhvatu koji je zadržao vojnu upravu te koji je kao takav i dalje većim dijelom u funkciji, iako su povremeni popravci, stalne sitne preinake i improvizirane intervencije ozbiljna prijetnja narušavanju arhitektonskog integriteta. Hotel Galeb još je devedesetih godina adaptiran za potrebe smještaja ZRP-a, a danas se u njemu nalaze uredski prostori za nekoliko mjesnih djelatnika MORH-a i smještajne jedinice za različite potrebe oružanih snaga. Vila I adaptirana je 1997., pri čemu su u prizemlju uređene prostorije za sastanke, a na katu uredi, sobe i apartmani. Vila II također je adaptirana, no danas nije u funkciji i njezini nekad reprezentativni dnevni prostori koriste se kao skladišta.

OKVIR ZA DALJNJA ISTRAŽIVANJA

CONTEXT FOR FURTHER RESEARCH

Predmetno istraživanje dio je opsežnijega istraživačkog rada na temu hotelske arhitekture modernizma na području grada Dubrovnika i njegove okolice⁵¹, koje se provodi postupcima prepoznavanja, mapiranja, vrjednovanja i evaluacije u cilju njezina afirmiranja i očuvanja. Sklop nekadašnjega vojnog odmarališta u Kuparima u tom istraživačkom procesu predstavlja neizostavnu prostornu cjelinu jer nigdje drugdje u Dubrovniku na tako malom teritoriju nije zabilježen toliki broj vrijednih modernističkih realizacija. Posebno značenje i doprinos istraživanja pro-

stornog sklopa u Kuparima proizlazi iz činjenice što još uvijek ne postoji sintetizirana studija koja obrađuje predmetnu problematiku. Dijelom je tome razlog vojna uprava, dijelom izmijenjene geopolitičke okolnosti i ratna zbivanja devedesetih godina, tijekom kojih je veći dio dokumentacije izgubljen i uništen, a dijelom još uvijek nedovoljna percepcija arhitekture modernizma kao kulturno-povijesnog naslijeđa.

Ovim su radom predstavljene etape prostornog razvoja i izgradnje vojnog odmarališta, kojima je pridruženo i urbanističko vrjednovanje smještajnih kapaciteta izgrađenih od 1962. do 1980. jer su presudno utjecali na prostornu i funkcionalnu preobrazbu te uopće na turističku profilaciju teritorija Župe dubrovačke (Tabl. I. i II.). Nastavak istraživanja dat će arhitektonsko vrjednovanje pojedinih građevnih sklopova, čime će se nastojati dokazati kako su projektanti smještajnih kapaciteta u Kuparima ostvarili seriju vrijednih realizacija koja svojim graditeljskim odlikama uvelike nadilaze značenje lokalnih okvira. Sve će to naposljetku biti osnova za zaštitu i očuvanje graditeljske baštine kao jedinstve-

SL. 14. SPORTSKO-REKREACIONA I TURISTIČKA ZONA ŽUPA DUBROVAČKA – KUPARI; PROVEDBENI URBANISTIČKI PLAN; I. DIO – DETALJNI PROGRAM; DETALJNI PLAN NAMJENE OBJEKATA – I. ETAPA REALIZACIJE (1976.)

FIG. 14 SPORTS, RECREATION AND TOURIST AREA ŽUPA DUBROVAČKA – KUPARI; IMPLEMENTATION URBAN PLAN; FIRST PART – DETAILED PROGRAM; DETAILED PLAN OF THE BUILDINGS' PURPOSE – THE FIRST REALIZATION STAGE (1976)

SL. 15. POGLED IZ ZRAKA NA HOTELSKI KOMPLEKS U KUPARIMA NAKON DRUGE VELIKE MODERNIZACIJE (SLIJEVA NADESNO): PELEGRIN, KUPARI, CENTRALNI EKONOMSKI POGON, GRAND, GORICA (GORIČINA), GORIČINA II

FIG. 15 AERIAL VIEW OF THE HOTEL COMPLEX IN KUPARI AFTER THE SECOND MAJOR MODERNIZATION (FROM LEFT TO RIGHT): PELEGRIN, KUPARI, CENTRAL SERVICE ZONE, GRAND, GORICA (GORIČINA), GORIČINA II

SL. 16. ANTE ROŽIĆ: HOTEL GORIČINA II
FIG. 16 ANTE ROŽIĆ: HOTEL GORIČINA II

49 *** 1980: 1

50 CERAJ, 2015: 339

51 Istraživanje je usmjereno na proučavanje razdoblja od 1934. kada Nikola Dobrović na otoku Lopudu projektira Grand hotel, prvi hotel s odlikama internacionalnog modernizma na dubrovačkom području, pa sve do 1991. i početka ratne agresije na dubrovačko područje, tijekom koje je veći broj hotelskih sklopova teško stradao.

TABL. I. PROSTORNI RAZVOJ UGOSTITELJSKO-TURISTIČKOG SKLOPA U KUPARIMA

TABLE I SPATIAL DEVELOPMENT OF THE CATERING AND TOURIST COMPLEX IN KUPARI

	Razdoblje	Opis
1.	1920.-1924.	izgradnja prvoga hotelskog sklopa (Strand, dependansa Granda, Grand hotel)
2.	1945.-1947.	poslijeratna obnova
3.	1949.	nacionalizacija
4.	1958.-1964.	prva velika modernizacija (obnova postojećih hotelskih sklopova, izgradnja Gorice, Pelegrina i tzv. Hotela III)
5.	1966.-1968.	formiranje izdvojene rezidencijalne zone (izgradnja hotela Galeb i dviju rezidencijalnih vila)
6.	1972.-1980.	druga velika modernizacija (rusenje i obnova dijela postojećih hotelskih sklopova, izgradnja hotela Kupari i Goričina II)
7.	1980.-1991.	održavanje postojeće hotelske izgradnje

TABL. II. PREGLED IZGRADNJE SMJEŠTAJNIH KAPACITETA U VOJNOM ODMARALIŠTU KUPARI OD 1962. DO 1980.

TABLE II CONSTRUCTION PHASES OF THE ACCOMMODATION FACILITIES IN THE MILITARY RESORT KUPARI FROM 1962 TO 1980

	Naziv građevine	Autor	Izgradnja (kronološki)	Kategorizacija
1.	Hotel I (Gorica, Goričina)	David Finci	1962.	C
2.	Hotel II (Pelegrin)	David Finci	1963.	B
3.	Hotel III	David Finci	nije izgrađen	B (?)
4.	Hotel K-70 (Galeb)	Milorad Petijević Katarina Đivović	1966.	B
5.	Vila I (Borovka, Borovka I)	David Finci	1968.	visoka kategorija
6.	Vila II (Dubravka, Borovka II)	David Finci	1968.	visoka kategorija
7.	Hotel K-552 (Kupari)	Vladimir Zaharović Nikola Nešković Sulejman Midžić	1976.	B
8.	Hotel Goričina II	Ante Rožić	1980.	B

nog doprinosa razvoju arhitekture na dubrovačkom području. Nadalje, utvrđivanjem kriterija i modela obnove, koji će se postaviti kataloskom obradom, definirat će se teorijski okvir neophodan za unapređenje zakonske regulative te postupaka izrade konzervatorske i tehničke dokumentacije za obnovu. Krajnji i dugoročni cilj ostaje dokazati kako je hotelsku arhitekturu modernizma moguće prilagoditi suvremenim potrebama turističkoga tržišta, a da se pritom očuvaju njezine izvorne graditeljske značajke.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Analizom prostornoplanske i projektne dokumentacije koja se odnosi na zonu vojnog odmarališta u Kuparima i koja je izrađena nakon nacionalizacije starijega hotelskog sklopa 1949. godine, utvrđene su četiri etape prostornog razvoja i izgradnje: 1) 1958.-1964. (prva velika modernizacija), 2) 1966.-1968. (izgradnja izdvojene rezidencijalne zone), 3)

1972.-1980. (druga velika modernizacija), 4) 1981.-1991. (održavanje postojeće izgradnje).

Prvu etapu obilježio je angažman sarajevskog arhitekta Davida Fincija, koji je 1958. izradio *Investicioni program za izgradnju Vojnog odmarališta „Plavi Jadran” u Kuparima* s popratnim urbanističko-arhitektonskim rješenjem i idejnim projektima za ukupno sedam građevina. Predmetni Program naznačio je početak prve velike modernizacije koja je obuhvatila temeljitu analizu i adaptaciju postojećega građevnog fonda s prijedlogom povećanja postojećih kapaciteta. Nedugo nakon toga započela je izgradnja nove hotelske infrastrukture prema Fincijevim prostornim zamislima, a koje su redom počivale na postavkama naknadno ipak izmijenjenoga i reduciranoga urbanističko-arhitektonskog rješenja uređenja Kuparske doline. Prvi među njima bio je hotel Gorica s pripadajućom kavanom i lounge-barom, koji su izgrađeni 1962. godine. Riječ je o omanjem arhitektonskom sklopu naglašeno izdužene tlocrtne forme, položene uzduž stjenovitih padina brda Goričine.

Drugi je hotel Pelegrin, monumentalno zdanje izgrađeno 1963. na istoimenom rtu i u formi obrnute krnje piramide, te s urbanističko-arhitektonskim odlikama koje nadilaze značenje lokalnih okvira. Godine 1964. na zapadnim obroncima brda Goricine i neposredno uz ulaz u vojno odmaralište počela je izgradnja i trećega Fincijeva hotela, koji na kraju nije završen.

Druga etapa prostornog razvoja počinje izgradnjom hotela Galeb 1966., odnosno formiranjem izdvojene (zatvorene) rezidencijalne zone na omanjem rtu jugozapadno od Kuparske doline. Spomenuti hotelski sklop jest zdanje vjesto prilagođeno topografiji terena i zatečenomu vegetacijskom pokrovu, a potpisuju ga Milorad Petijević i Katarina Đivović iz Herceg Novog. U njegovoj neposrednoj blizini 1968. godine izgrađene su dvije studiozno projektirane vile. Riječ je o posljednjim Fincijevim realizacijama u Kuparima, koje je autor diskretno interpolirao u kontekst guste borove sume i koje se po svojim urbanističko-arhitektonskim odlikama neprijeporno mogu pribrojiti skupini najvrjednijih kasnomodernističkih realizacija širega dubrovačkog područja.

Treća etapa započinje 1972. kada je uprava vojnog odmarališta donijela novu odluku o izgradnji i modernizaciji, a s ciljem postizanja racionalnijeg i suvremenijeg poslovanja. Poslije cijeloga niza prostornoplanskih pokušaja kojima bi se definiralo cjelovito uređenje odmarališta, tek su *Provedbenim urbanističkim planom sportsko-rekreacione i turističke zone Župa dubrovačka – Kupari* iz 1976. postavljeni jasni planski kriteriji i smjernice. Te iste godine prve je goste primio novoizgrađeni i luksuzno opremljeni hotel Kupari, djelo Vladimira Zaharovića, Nikole Neškovića i Sulejmana Midžića, autorskog tima iz Projektnog zavoda „Dom” – Sarajevo. Riječ je o najvećem hotelu koji je izgrađen u Kuparskoj dolini, a koji je svojim pogrešnim mjerilom odstupio od urbanog koncepta prije spome-

nutog plana, ponajprije stoga što je izgradnja većih građevnih struktura bila planirana isključivo periferno i uz obveznu prilagodbu prirodnoj konfiguraciji terena. Predmetnim planom bila je predviđena i rekonstrukcija hotela Gorice i izgradnja novog hotela s kojim bi Gorica tvorila jedinstvenu prostorno-funkcionalnu cjelinu, što je naposljetku povjereno Anti Roziću. Njegovo rješenje novoga hotela Goricina II, koji je otvoren 1980., u cijelosti je slijedilo zadane urbanističke smjernice, zbog čega je hotelski sklop položen kaskadno na padinama brda na način da slijedi prirodnu konfiguraciju terena.

Konačno, četvrta i posljednja etapa prostornog razvoja i izgradnje traje od 1981. do 1991. U tom razdoblju nema nove hotelske izgradnje, već je isključivo riječ o održavanju postojećih smjestajnih kapaciteta. Kraj etape naznačila je promjena društveno-političkog uređenja s kojom dolazi i do promjene vlasništva ugostiteljsko-turističkog sklopa, koji preuzima OSRH. Te iste godine počinje i ratna agresija na dubrovačko područje, tijekom koje je vojno odmaralište u Kuparima – i područje Kuparske doline i izdvojena rezidencijalna zona – teško stradalo od posljedica izravnoga granatiranja.

Nakon što se ranih 2000-tih vojska povukla, hotelski sklopovi u Kuparskoj dolini izloženi su nekontroliranoj devastaciji i pljački. Samo je izdvojena rezidencijalna zona ostala pod vojnom upravom pa je i danas u funkciji, iako su povremeni popravci, stalne sitne preinake i improvizirane intervencije, kojima su hotel Galeb i dvije rezidencijalne vile učestalo izloženi, ozbiljna prijetnja narušavanju arhitektonskog integriteta. Stoga će u sljedećoj etapi istraživanja biti obuhvaćeno detaljnije arhitektonsko vrjednovanje zone vojnog odmarališta, a to će poslužiti kao osnova za zaštitu i očuvanje vrijedne graditeljske baštine kao jedinstvenog doprinosa razvoju arhitekture na dubrovačkom području.

LITERATURA [ODABIR]

BIBLIOGRAPHY [SELECTION]

1. ALIHODŽIĆ, R. (2015.), *Arhitektura u Crnoj Gori 1965.-1990. kroz prizmu „Borbine” nagrade*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica
2. ARSENIĆ, T. (1989.), *Aspekti programiranja centra za odmor i rekreaciju aktivnih vojnih lica*, magistrski rad, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
3. BAČE, A. (2015.), *Arhitektura Dubrovnika između dva svjetska rata* [doct. diss.], Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
4. CERAJ, I. (2015.), *Bernardo Bernardi: dizajnersko djelo arhitekta 1951.-1985.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, Zagreb
5. FELANDA, J. (1975.), *Hotelski kompleks u Kuparskoj dolini*, „Lavčević”, 7 (58): 6, Služba za informiranje poduzeca „Ivan Lučić Lavčević”, Split
6. FINCI, D. (1963.), *Novi hotelski objekti u odmaralištu Kupari kod Dubrovnika*, „Arhitektura – urbanizam”, 4 (22-23): 33-35, Savez arhitekata Jugoslavije i Urbanistički savez Jugoslavije, Beograd
7. IVELJA DALMATIN, A. (2006.), *Župa dubrovačka: carolija ljepote*, Humanitarno društvo Župe dubrovačke, Čibača
8. KAPETANIĆ, N. (2008.), *Župa dubrovačka na starijim razglednicama 1898.-1944.*, Općina Župa dubrovačka, Srebreno
9. KARAMEHMEDOVIĆ, M. (1963.), *Hotel „Pelegrin” u odmaralištu Kupari kod Dubrovnika*, „Arh” 1, 4: 2-9, Društvo arhitekata Sarajevo, Sarajevo
10. KOBAŠIĆ, A. (1996.), *Socio-ekonomske promjene u župi dubrovačkoj i utjecaj turizma (tijekom 20. stoljeća)*, u: *Zbornik Župe dubrovačke*, Svezak II., Društvo za humanitarnu pomoć i obnovu Župe dubrovačke, Srebreno: 153-171, Dubrovnik
11. KOBAŠIĆ, A. (2000.), *Osamdeset godina organiziranog turizma u župi dubrovačkoj*, u: *Zbornik Župe dubrovačke*, Svezak III. [ur. Čosić, S.], Humanitarno društvo Župe dubrovačke, Čibača: 160-187, Dubrovnik
12. KOVAČEVIĆ, Z. (1963.), *Hotel „Gorica” u odmaralištu Kupari kod Dubrovnika*, „Arh” 1 (4): 10-13, Društvo arhitekata Sarajevo, Sarajevo
13. LATIN, D. (2006.), *David Finči: Hotel Pelegrin*, „Oris”, 8 (42): 106-115, Arhitekst, Zagreb
14. MIHIĆ, L.J. (1973.), *Kupari kod Dubrovnika*, Vojno-ugostiteljska ustanova za odmor i rekreaciju Kupari, Kupari
15. PERIĆ, I. (1983.), *Razvitak turizma u Dubrovniku i okolici od pojave parobrodarstva do 1941. godine*, Zavod za povijesne znanosti istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik
16. STILINOVIĆ, Ž. (1965.), *Novi hotel u Kuparima*, „Čovjek i prostor”, 12 (142): 1, 6-7, Savez arhitekata Hrvatske, Zagreb
17. ŠTRAUS, I. (2010.), *99 arhitekata sarajevskog kruga: 1930.-1990.*, BTC Šahinpašić, Zagreb; TKD Šahinpašić, Sarajevo; Akademija nauka BiH, Sarajevo
18. VENTURINI, D. (1965.), *David Finči: Dva hotela u Kuparima*, „Arhitektura”, 19 (90): 44-48, Savez arhitekata Hrvatske, Zagreb
19. VEZIĆ, G. (1979.), *Završen „Grand”*, „Lavčević”, 11 (98): 9, Služba za informiranje poduzeca „Ivan Lučić Lavčević”, Split
20. *** (1963.), *Popunjena odmarališta*, „Narodna armija”, 19 (1248): 3, Narodna armija – novinsko-izdavačka ustanova, Beograd
21. *** (1966.a), *Iz Društva arhitekata Sarajeva*, „Arh”, 3 (9): 35, Društvo arhitekata Sarajevo, Sarajevo
22. *** (1966.b), *Projekt trećeg hotela u Kuparima*, „Arh”, 3 (10-11): 28-32, Društvo arhitekata Sarajevo, Sarajevo
23. *** (1975.), *Otvaraju se nova gradilišta*, „Lavčević”, 7 (57): 3, Služba za informiranje poduzeca „Ivan Lučić Lavčević”, Split
24. *** (1976.), *Prvi gosti u Kuparima*, „Lavčević”, 8 (67): 1, 6, Služba za informiranje poduzeca „Ivan Lučić Lavčević”, Split
25. *** (1980.), *Više od plana*, „Lavčević”, 12 (108): 1, Služba za informiranje poduzeca „Ivan Lučić Lavčević”, Split
26. *** (1984.), *Finči, David*, u: *Likovna enciklopedija Jugoslavije* [ur. DOMLIJAN, Ž.], 1: 411, Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, Zagreb

IZVORI

SOURCES

DOKUMENTACIJSKI I ARHIVSKI IZVORI

DOCUMENT AND ARCHIVE SOURCES

1. Arhiva Morane Rozić, Dubrovnik
2. Arhiva Tamare Arsenić, Zagreb
3. HDA – Hrvatski državni arhiv, Marulićev trg 21, Zagreb (*Korišteni fondovi s pojedinačnim inventarnim brojevima i signaturama dokumentacije navedeni su u bilješkama.)

INTERNETSKI IZVOR

INTERNET SOURCE

<https://vizkultura.hr/umro-je-arhitekt-pelegrina/> [25.10.2019.]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

SL. 1.	HR-HDA-2021, VPO JNA, 143
SL. 2.	Crtež: B. Benić, 2019.
SL. 3.	KAPETANIĆ, 2008: 20
SL. 4.	KAPETANIĆ, 2008: 76
SL. 5.	VENTURINI, 1965: 45
SL. 6.	KOVAČEVIĆ, 1963: 10-11
SL. 7.	VENTURINI, 1965: 46
SL. 8.	STILINOVIĆ, 1965: 1
SL. 9.	Arhiva R. Alihodžića
SL. 10.	B. Benić [22.7.2019.]
SL. 11.	B. Benić [22.7.2019.]
SL. 12.	HR-HDA-2039, Urbanistički institut Hrvatske, 459
SL. 13.	FELANDA, 1975: 6
SL. 14.	HR-HDA-2039, Urbanistički institut Hrvatske, 459
SL. 15.	Arhiva Turističke zajednice Općine Župa dubrovačka
SL. 16.	Arhiva B. Benica
TABL. I., II.	B. Benić

SKRACENICE

ABBREVIATIONS

FNRJ – Federativna Narodna Republika Jugoslavija
 JNA – Jugoslavenska narodna armija
 MORH – Ministarstvo obrane Republike Hrvatske
 OSRH – Oružane snage Republike Hrvatske
 VPO – Vojno-pomorska oblast
 ZPP – Zapovjedništvo za potporu

SAŽETAK

SUMMARY

TOURIST COMPLEX OF THE FORMER MILITARY RESORT IN KUPARI

SPATIAL DEVELOPMENT AND URBAN PLANNING FEATURES

The military resort in Kupari has never been thoroughly and systematically researched or analyzed. However, it was one of the first areas on a wider territory of Župa Dubrovačka where tourism activity began in the early 20th century. The area encompasses two spatial entities – the Kupari valley with catering and tourist facilities severely damaged during the war and postwar period in the late 20th and the early 21st century and a separate residential zone with two villas and a hotel still administered by the Ministry of Defense of the Republic of Croatia.

The Kupari valley is well known for its brick and tile manufacturing tradition dating from the period of Dubrovnik Republic. In the early 20th century it was the site of a large production facility – the steam-powered ceramic tile factory later purchased by the Czech entrepreneurs who were willing to invest into this attractive tourist area around Dubrovnik. In 1920 works started. The old brick factory was reconstructed and repurposed and the first hotels were put up – the boarding house Kupari (Hotel Strand), the annex Granda and Grand Hotel. The former industrial zone was thus transformed into an elite seaside resort with the biggest number of tourist beds in the entire Dubrovnik region until the beginning of World War Two. In the post-war years, the Czech owners set out to renovate their hotels but they left after the nationalization process. In 1949 the site was transformed into a resort for military personnel and their families.

The analysis of the preserved archive documents (spatial – planning and design) drawn up after nationalization, indicates that in the second half of the 20th century the newly-formed military resort was systematically planned, built up and modernized in accordance with the new tourist trends and market needs. Four phases of spatial development and construction have been identified: 1) 1958-1964 (first major modernization), 2) 1966-1968 (building up a separate residential zone), 3) 1972-1980 (second major modernization), 4) 1981-1991 (maintenance of the existing buildings).

The first unrealized urban planning concept, that envisaged a thorough spatial reconstruction, was drawn up as early as 1949. However, the first major modernization started with David Finci, the architect from Sarajevo. Finci, an employee in the Civil service of the Sarajevo military district, worked out a *Feasibility study for the construction of the Military resort "Plavi Jadran" in Kupari* with the accompanying urban planning solution and architectural design as well as the preliminary designs for seven buildings. He provided a detailed elaboration of the site and set out guidelines for future construction. Although his study was adopted at first, it was later altered and considerably reduced. Following the final urban planning solution, Finci built two hotels in Kupari: Hotel Gorica (Goricina) in 1962 with a café and a lounge bar and Hotel Pelegrin in 1963 which was at the time the biggest hotel on the Adriatic coast in terms of size and capacity. In 1964, the construction of the third Finci's hotel started right near the entrance to the resort but the works were stopped and the hotel has never been built. With the Hotel Galeb designed by Milorad Petijević and Katarina Đivović from Herceg Novi, a separate (enclosed) residential area began to form in 1966 on a small promontory southwest of the Kupari valley. Two years later, two villas were built near the hotel according to Finci's elaborate design. They were Finci's last realizations in Kupari. Tourism development throughout the following years entailed further intervention. Consequently, the second large-scale modernization was undertaken in 1972 with a series of planning attempts aimed at defining the overall layout of the resort. Until 1980 some old hotels were demolished while others were reconstructed and rehabilitated in accordance with the new tourist requirements. Service provision was changed partly due to the construction of two new hotels with social facilities. In 1976 the Hotel Kupari was built according to the design of Vladimir Zaharović, Nikola Neskočić and Sulejman Midžić. Finci's café and the lounge bar were demolished and replaced in 1980 by the

Hotel Goricina II designed by Ante Rozić. Together with a reconstructed Gorica hotel, it forms a unique functional and organizational entity.

No further hotel construction took place in the following decades. The existing buildings were regularly maintained. The change of the social and political system in 1991 brought about the change of the ownership model. As a result, the catering and tourist complex was taken over by the Croatian Armed Forces. In the same year the war in Dubrovnik region broke out. The military resort in Kupari, the Kupari valley, and the separate residential zone suffered severe damage due to heavy bombardments. In the first post-war years the Support Command of the Military Armed Forces undertook partial adaptation and rehabilitation of the hotels Grand, Gorica and Pelegrin to meet the accommodation needs of their officers as well as some other military needs.

However, soon after the army left in the early 2000, the hotels remained unprotected and exposed to further uncontrolled devastation and robbery. Only the separate residential zone has remained under military control and is still functioning. However, occasional repairs and constant minor changes and improvised interventions in the Hotel Galeb and two residential villas threaten to further degrade the architectural integrity of the complex. The former military resort in Kupari is an exceptional integrated spatial entity because no other area as small as this one can boast such a great number of valuable Modernist realizations.

This paper presents phased spatial development and construction of the military resort with an urban-planning evaluation of the accommodation facilities built between 1962 and 1980 which have greatly contributed to the spatial and functional transformation of the area called Župa Dubrovačka as well as to its later transformation into a thriving tourist destination. Future studies may provide a useful basis for the protection and preservation of the built heritage as unique contribution to the development of architecture in Dubrovnik region.

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

BOŽO BENIĆ, mag. ing. arch., diplomirao na AF-u u Zagrebu, gdje sada pohađa i doktorski studij. Područje znanstvenog interesa: povijest prostornog planiranja i graditeljsko naslijeđe dubrovačkog područja. Predsjednik je Društva arhitekata Dubrovnik od 2016. godine i urednik stručnog časopisa „Mjera“.

Doc. dr. sc. **ALEN ŽUNIĆ**, mag. ing. arch., diplomirao i doktorirao u Zagrebu, završio poslijediplomski studij filozofije arhitekture na Harvard GSD i poslijedoktorsko istraživanje na ETH Zürich. Trenutačno je *Associate Research Fellow* na Columbia University NY te docent na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu.

BOŽO BENIĆ, M.Arch., graduated from the Faculty of Architecture in Zagreb, currently enrolled in a Ph.D. program there. His research interests are focused on the history of physical planning and built heritage in Dubrovnik region. He has been head of the Society of architects in Dubrovnik since 2016 as well as the editor of the professional journal "Measure".

ALEN ŽUNIĆ, Ph.D., M.Arch. He graduated and received his Ph.D. in Zagreb, completed his post-doctoral studies in the philosophy of architecture at Harvard GSD and his post-doctoral research at ETH Zürich. He is currently *Associate Research Fellow* at Columbia University NY; assistant professor at the Faculty of Architecture in Zagreb.

ISSN 1330-0652

9 771330 065007